

М. М. Разумей // Вісн. Акад. мит. служби України. - Дніпропетровськ : АМСУ, 2011. - № 2 (5). - С. 194-199. - (Сер. "Державне управління").

4. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України ; за ред. акад. НАН С. І. Пирожкова. - К., НІПМБ, 2003. - 42 с.

5. Давиденко С. В. Актуальні проблеми та перспективи оптимізації імпортозалежності країни / С. В. Давиденко // Стратег. панорама. - 2009. - № 1. - С. 109-116. - Режим доступу : <http://www.niisp.gov.ua/panorama/SP2009-1>

6. Про затвердження плану заходів з подолання негативного сальдо у зовнішній торгівлі : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 жовт. 2011 р. № 1074-р. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1074-2011>

7. Єгоров О. Б. Митна політика потребує системної основи / О. Б. Єгоров // Уряд. кур'єр. - 2006. - № 10. - С. 5-6.

8. Положення про Митно-тарифну раду України : постанова Кабінету Міністрів України від 7 лют. 1994 р. № 62. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/62-94-п>

9. Коляда С. П. Економічна складова діяльності митних органів у системі забезпечення державних пріоритетів України : монографія / С. П. Коляда. - Дніпропетровськ : АМСУ, 2007. - 238 с.

10. Положення про Державну митну службу України : Указ Президента України від 12 трав. 2011 р. № 582/2011. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/582/2011>

11. Непряхина Н. Желаящих нарушать будет меньше / Н. Непряхина // Коммерсантъ Украина. - 2011. - № 213 (1487). - Режим доступа : <http://www.kommersant.ua/doc/1839253>

Петро Фесянов,

аспірант кафедри національної безпеки НАДУ

Система державного регулювання екологічної безпеки: сучасний стан та напрями вдосконалення (на прикладі Рівненської області)

У статті досліджено сучасний стан державного регулювання екологічної безпеки регіону та запропоновано нові підходи до підвищення його ефективності.

Ключові слова: екологічна безпека, державне управління, регулювання екологічної безпеки, моніторинг, регіон.

This article explores the current state of government regulation of environmental security in the region and suggests new approaches to improve its efficiency.

Key words: environmental security, governance, regulation of environmental security, monitoring.

Постановка проблеми. Ядром системи екологічної безпеки регіону є система державного управління, яка має забезпечувати задовільний стан довкілля у звичайному режимі та його ефективний моніторинг. Головною метою системи екологічної безпеки, з одного боку, є попередження негативного впливу господарської діяльності відомств, підприємств, окремих юридичних і фізичних осіб на довкілля, а з другого - моніторинг негативних тенденцій природних та техногенних змін навколишнього природного середовища і розвитку екологічної ситуації. Крім того, суттєвим у такій системі є відпрацьовані і закріплені на законодавчому рівні фінансово-економічні механізми концентрування коштів як для забезпечення її функціонування, так і для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, ліквідацію їх наслідків і екологічну реабілітацію територій [1, ст. 132-133].

В Україні існують суттєві недоліки в державному регулюванні екологічної безпеки як на державному, так і на регіональному рівнях, які підсилюються перехідними процесами соціально-економічної трансформації українського суспільства. Як свідчить досвід сучасного розвитку багатьох держав світу, подолання екологічних проблем неможливе без виваженої державної політики щодо управління екологічною безпекою в регіонах. Саме на регіональному рівні формуються екологічні проблеми суспільства, висувуються вимоги до екологізації виробництва і раціонального використання природних ресурсів. Структура і масштаби регіонального виробництва визначають характер і обсяг забруднень, інтенсивність впливу на природне середовище [2, с. 97-104].

Державне регулювання екологічної безпеки на рівні регіону повинне стати науково обґрунтованим і стабільним. Потрібна така система регулювання, що б об'єднала всі напрями: збалансовані адміністративно-контрольні та фінансово-економічні важелі, що дають змогу ефективно приймати рішення щодо регулювання питань охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом з'явилося чимало наукових досліджень щодо вдосконалення механізмів управління розвитком регіонів, у тому числі і в галузі екологічної безпеки. Так, якщо в роботах Н. Нижник, В.Керецмана, О.Куценко, А.Голікова, В.Лісничого, С.Романюка, М.Томенка, В.Ребкала, В.Тертички розглядаються різні питання державного та регіонального управління, то в наукових розробках В.Шевчука, Г.Білявського, О.Лазора, В.Лук'янихіна, Т.Галушкіної та ін. даються теоретичні засади та практичні рекомендації з удосконалення державного регулювання екологічної безпеки регіону.

Аналіз попередніх досліджень дає змогу констатувати недостатню вивченість та узагальненість умов формування екологічної безпеки, а також проблем державного регулювання екологічною безпекою, особливо на

регіональному рівні. В наявних наукових роботах не розглядається широкий спектр складових загроз екологічній безпеці регіону. Зазначені обставини потребують науково обґрунтованого системного підходу до комплексної оцінки загроз та розв'язання регіональних проблем у галузі екологічної безпеки в системах підтримки прийняття рішень на регіональному рівні.

Мета статті - провести аналіз сучасного стану державного регулювання екологічної безпеки регіону та обґрунтувати пропозиції щодо підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Екологічні проблеми сьогодення спричиняють небезпеку для існування людини на всіх рівнях: від регіону до держави і світу в цілому. Для України ці проблеми постають особливо гостро, оскільки на її території має місце значна концентрація небезпечних виробництв, суттєва трансформація ландшафтів, неефективне використання природних ресурсів (у тому числі невідтворюване їх знищення), недостатній розвиток механізму державного управління екологічною безпекою.

Незважаючи на певний рух України в напрямі досягнення достатнього рівня екологічної безпеки, важко говорити про реальне покращення екологічної ситуації на її території [1]. Якщо в деяких регіонах таке і має місце, то це результат економічної кризи - скорочення виробництва і відповідного зменшення промислових викидів і скидів в атмосферу та гідросферу. За умови розширення виробництва і виході України з економічної кризи можна прогнозувати погіршення стану екологічної безпеки в регіонах. Різке порушення нестійкої рівноваги природно-техногенних геосистем, яке сформувалося в деяких регіонах внаслідок накопичення за роки тоталітаризму дисбалансів природокористування, при спаді виробництва призвело до розвитку катастрофічних ситуацій, на попередження і ліквідацію яких не вистачає ні внутрішніх ресурсів, ні зовнішніх позик. За таких умов єдине, що можна зробити, щоб стабілізувати екологічну ситуацію, це запровадити в Україні чітку дієву систему екологічної безпеки на рівні регіонів та забезпечити її функціонування на законодавчому і адміністративному рівнях. Це одне із невідкладних питань національної безпеки нашої країни, вирішення якого можна розглядати як одну із базових умов її сталого розвитку.

Розміщення продуктивних сил регіонів України за роки незалежності відбувалося за диспропорційною ознакою, що призвело до значного антропогенного впливу на довкілля і збільшення природних небезпечних явищ. Щорічні втрати України від нерационального природокористування становлять близько 20% ВВП, у результаті чого наша держава входить до найбільш ресурсо- і природовитратних держав світу. Проблема підвищення ефективності управління екологічною безпекою Рівненської області набуває особливої актуальності у зв'язку з погіршенням здоров'я населення та деградацією природних ресурсів.

Рівненщина належить до регіонів України з помірним рівнем промислового навантаження і забруднення довкілля. Завдяки впровадженню сучасних інноваційних, ресурсозберігаючих та природоохоронних технологій, освоєнню нових видів конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності використання виробничих потужностей, розширенню ринків збуту в області забезпечується стале зростання обсягів випуску промислового виробництва за відсутності різкого збільшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферу, скидів у водойми та розміщення відходів у навколишньому середовищі.

У цілому в області у 2010 р. викинуто в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел 56,2 тис. т забруднюючих речовин, що на 3,5 тис. т більше показника минулого року. Скинуто в поверхневі водні об'єкти 110,4 млн м³ зворотних вод, що на 2,6 млн м³ менше ніж у попередньому році. У складі цих вод нормативно очищених - 38,98 млн м³, неочищених - 0,796 млн м³, недостатньо очищених - 9,08 млн м³, нормативно чистих без очистки - 61,52 млн м³. У всіх галузях економіки області протягом року утворено 808,4 тис. т відходів I-IV класів небезпеки. Усього на кінець року в сховищах організованого складування накопичено 8738,05 тис. т відходів I-IV класу небезпеки [6].

Основним джерелом забруднення довкілля області є хімічна, деревообробна промисловість, підприємства з виготовлення будівельних матеріалів, машинобудування, виробництво тепла та житлово-комунальне господарство. Специфікою регіону є вкрай нерівномірне просторове поширення забруднення, викликане концентрацією промислового потенціалу в основному в м. Рівне та районних центрах області, а також наявність цілої низки локальних екологічних проблем, розв'язання яких потребує посиленої уваги з боку місцевих органів влади та залучення значних фінансових ресурсів.

До таких проблем необхідно віднести:

1) невідповідність якості окремих поверхневих водотоків області існуючим нормативам через неефективну роботу очисних споруд у населених пунктах та порушення гідрологічного режиму в басейнах річок;

2) забруднення довкілля побутовими відходами у зв'язку з відсутністю на регіональному рівні ефективної системи збирання та сортування окремих видів відходів як вторинної сировини;

3) радіоактивне забруднення північних районів області внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС;

4) низька ефективність контролю у сфері охорони біологічних і насамперед лісових ресурсів регіону.

Функціонування системи моніторингу довкілля в області здійснюється відповідно до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", постанов Кабінету Міністрів України "Про затвердження По-

ложення про державну систему моніторингу довкілля" від 30 березня 1998 р. № 391 зі змінами, "Про затвердження Положення про міжвідомчу комісію з питань моніторингу довкілля" від 17 травня 2002 р. № 1551, "Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод" від 20 липня 1996 р. № 815, "Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря" від 9 березня 1999 р. № 343, "Про затвердження Положення про моніторинг земель" від 20 серпня 1993 р. № 661, розпорядження голови облдержадміністрації від 18 травня 1998 р. № 304 "Про організацію виконання в області постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля" від 30 березня 1998 р. № 391, Положення про обласну міжвідомчу комісію з питань моніторингу довкілля (затверджене головою облдержадміністрації 30 грудня 2004 р.), угод про взаємодію між суб'єктами системи обласного екологічного моніторингу.

Координація робіт з моніторингу довкілля покладається на Міжвідомчу комісію з питань моніторингу довкілля та Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області. Суб'єктами системи екологічного моніторингу в області є спеціально уповноважені органи міністерств і відомств, управління обласної державної адміністрації, підприємства, установи та організації.

Моніторинг довкілля на території області реалізується через незалежні відомчі мережі спостережень суб'єктів моніторингу відповідно до своїх функціональних завдань за відомчими програмами і планами робіт.

Суб'єкти моніторингу здійснюють спостереження за станом компонентів довкілля, зокрема:

Державна екологічна інспекція в Рівненській області: джерел промислових викидів в атмосферу підприємствами області та викидів пересувних джерел викидів (вміст забруднюючих речовин); поверхневих вод водних об'єктів області (гідрохімічні показники); джерел скидів стічних вод підприємств області (гідрохімічні показники); ґрунтів різного призначення, у тому числі на природоохоронних територіях (вміст забруднюючих речовин).

Рівненський обласний центр з гідрометеорології: гідрометеорологічних умов та явищ, у тому числі стихійних; атмосферного повітря і атмосферних випадів (радіологічні спостереження); поверхневих вод річок Горинь, Устя (гідрохімічні спостереження), у зоні впливу Рівненської АЕС (РАЕС) та Хмельницької АЕС (ХАЕС) (радіологічні спостереження); ґрунтів у зоні впливу РАЕС та ХАЕС (радіологічні спостереження).

Рівненське обласне управління меліорації і водного господарства: поверхневих вод у прикордонних створах, у зонах впливу ХАЕС та РАЕС (радіологічні та гідрохімічні спостереження); джерел скидів стічних вод РАЕС (радіологічні спостереження); меліорованих і прилеглих до них земель (еколого-меліоративні спостереження).

Рівненська геологічна експедиція ДП "Північгеологія": ґрунтових та міжпластових вод (гідрогеологічні, гідрохімічні дослідження); екзогенних геологічних процесів (видові і просторові характеристики, активність прояву).

Держсанепідемслужба у Рівненській області: атмосферного повітря в населених пунктах та зонах розміщення промислових об'єктів (підфакельні спостереження); поверхневих вод водних об'єктів, що зазнають найбільшого антропогенного впливу (санітарно-хімічні, бактеріологічні та радіометричні дослідження); підземних джерел та об'єктів централізованого водопостачання (санітарно-хімічні, бактеріологічні та радіометричні дослідження); ґрунтів та звалищ твердих побутових відходів (санітарно-хімічні бактеріологічні дослідження, солі важких металів, пестициди).

Рівненський обласний державний проектно-технологічний центр охорони родючості ґрунтів і якості продукції "Облдержродючість": ґрунтів земель сільськогосподарського призначення (токсикологічні та радіологічні дослідження); сільськогосподарської продукції і кормів (токсикологічні та радіологічні дослідження); поверхневих вод водних об'єктів і колодязів на землях сільськогосподарського призначення (токсикологічні та радіологічні дослідження).

Центр з організації радіологічного контролю в агропромисловому комплексі області облдержадміністрації: продукції тваринництва на сільськогосподарських підприємствах та особистих господарствах населення 6-ти радіоактивно забруднених районів Рівненської області (радіологічні дослідження); продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах та особистих господарствах населення області (радіологічні дослідження).

Головне управління ветеринарної медицини в Рівненській області: продуктів та сировини тваринного походження, кормів, прижиттєвої діагностики тварин (радіологічні дослідження); харчової продукції та продовольчої сировини (токсикологічні і радіологічні дослідження).

Головне управління Держкомзему в Рівненській області здійснює ведення поточного обліку земель з метою вивчення структури землекористування, трансформації земель залежно від їх цільового призначення, стану та якості ґрунтів, стану рослинного покриву, відновлення порушених земель, стану і використання земельних ресурсів та підготовка статистичних звітів про наявність земель і розподіл їх за власниками, землекористувачами, угіддями та видами економічної діяльності.

Рівненське обласне управління лісового та мисливського господарства: лісових насаджень області (лісопатологічні обстеження); ґрунтів у лісах (радіологічний контроль); лісогосподарської продукції (радіологічний контроль).

Рівненське обласне виробничо-комунальне підприємство "Рівнеоблводоканал": питної води централізованих мереж водопостачання (вміст забруднюючих речовин); поверхневих вод вище і нижче скидів очисних спо-

руд підприємства і його діляниць (гідрохімічні визначення); стічних вод з очисних споруд підприємства і його діляниць (гідрохімічні визначення).

Узагальнення результатів моніторингових спостережень (збирання, обробка, систематизація та аналіз інформації від суб'єктів державного екологічного моніторингу) здійснює Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області. Поповнюються інформаційні масиви комп'ютерного банку екологічних даних інформаційної системи держуправління, який містить оперативну та ретроспективну інформацію про стан навколишнього природного середовища і природних ресурсів області.

Результати моніторингових спостережень регулярно раз на місяць висвітлюються на веб-сторінці держуправління (www.ecorivne.gov.ua у рубриці "Екологічний бюлетень") та веб-сторінці Інформаційно-аналітичного центру Мінприроди [6].

З метою вдосконалення системи державного регулювання екологічної безпеки на рівні регіону, покращення контролю за екологічною ситуацією, координації дій служб, на які згідно з чинним законодавством покладено ці обов'язки, можливо за допомогою наступних рішень (заходів):

- загальних, які здійснюють законодавчі, виконавчі і правові органи;
- спеціальних, які виконуються суб'єктами, що мають спеціальні повноваження відповідно до чинного законодавства.

До складу загальних заходів відносять планування й прогнозування (розробка, затвердження, впровадження на практиці природоохоронних програм і проектів на основі системно-екологічного підходу; передбачення негативних і кризових ситуацій, планування природоохоронних заходів у всіх галузях економіки).

До складу спеціальних заходів належать:

- 1) моніторинг - проведення спостережень, збирання та обробка інформації про стан довкілля суб'єктами моніторингу довкілля;
- 2) інформування громадськості, органів влади, суб'єктів бізнесу про стан навколишнього природного середовища, можливі ризики і загрози;
- 3) створення при обласній державній адміністрації центру екологічної безпеки (див. рисунок).

Завдання центру екологічної безпеки наступні.

1. Створення бази даних інформаційно-довідкової системи з питань екологічної безпеки.
2. Забезпечення міжвідомчої координації діяльності зі збирання та обробки інформації, спрощення процесу обміну інформацією завдяки використанню єдиного протоколу обміну даними.
3. Аналіз і комплексна обробка статистичних, моніторингових та прогностичних даних, відпрацювання розрахункового сценарію розвитку ситуації.

Висновки. Створення центру екологічної безпеки при обласній державній адміністрації дасть змогу:

1. Приступити до формування територіальної системи моніторингу і прогнозування.

2. Підготувати перехід від системи, орієнтованої на ліквідацію надзвичайних ситуацій (НС), до системи, спрямованої на їх попередження і ліквідацію джерел НС.

3. Поєднати в єдине ціле систему прогнозування загрози виникнення НС та систему заходів, спрямовану на попередження НС та ліквідацію джерела можливої НС.

Перспективи подальшого дослідження. У подальшому в межах зазначеної проблеми потребує розгляду питання регулювання екологічної безпеки в країнах Співдружності незалежних держав.

Список використаних джерел

1. Напрями вдосконалення природоохоронної діяльності в Збройних Силах України : наук.-метод. посіб. / [Ю. І. Ситник, О. І. Лисенко, С. Н. Чумаченко та ін.]. - К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. - 424 с.

2. *Кравців В.* Економічний розвиток і екологічна безпека: шлях України / В. Кравців // Регіон. економіка. - 1999. - № 3. - С. 97-104.

3. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>

4. Закон України про основи національної безпеки України. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

5. Закон України про охорону навколишнього середовища. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

6. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області у 2010 р. / за ред. П. Д. Колодича. - Рівне, 2010. - 274 с.

7. Закон України про місцеві адміністрації // Уряд. кур'єр. - 1999. - № 89. - С. 5-7.

8. Закон України про місцеве самоврядування в Україні // Відом. Верхов. Ради України. - 1997. - № 24. - С. 379-433.